

Eesti lina külviseemnest ja selle tähtsusest Lääne-Euroopa linakasvatusele

Eesti Sordiparanduse Seltsis 5. III. 1922 peetud kõne

Õp. agr. **Jaan Mets**

5 21961852

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Trükikoda Ed. Bergmann, Tartus.

Eesti lina külvisemnest ja selle tähtsusest Lääne-Euroopa linakasvatusele.

5. III. 1922. E. Sordip. Seltsis peetud kõne.¹⁾

Jaan Mets.

Eesti põllukultuuri edendamistöös on seni puudunud kava, mis oleks ära märkinud meie põllumajandusliku toodangu arenemise sihtjooned. Selletõttu puudub kogu meie agronoomilises tegevuses tarviline teadlikkus. Seltskondliku algatamisvabaduse nimel on koguni kaitseda püütud seesugust ebateadlikku arenemiskäiku. Kui seltskonna algatused läheks läbi hindava ja korraldava tsentrumi, kes seaks üksikud püüded kokkukõlasse üldkavaga, võiks leppida ka sellega, et valitsus piirdub ainult seltskonna enese algatusel tekkivate ettevõtete toetamisega. Kahjuks on seltskondlik algatusvõime ja selle teostamine seni avaldanud täit juhuslikkust. Ettevõtted on tekkinud üksikute aktiivsemate inimeste asjaarmastusest ning ainelistest huvidest ja seltskonna ajutistest tarvidustest, nagu läinud aastal suurehooline suhkrupeedikasvatuse õhutamine.

Ma ei võta omale julgust kõneleda seniste ettevõtete täielikust õigus-tatusest ühedel puhkudel ja täielikust ekslikkusest teistel. See on liialt õrn küsimus, mis puudutab väga lahkuminevaid huviseid. Kuid seda ehk lubatakse küll tõendada, et meie põllukultuuri edendamine pole sündinud õigetes proportsioonides, et on vähe tähelepanu leidnud ehk on hoopis tähelepanemata jäetud mõned õige tähtsadi põllumajanduse harud. Eesti lina-asjandus, mis Eesti riigi eelarves hiljuti veel otsustavat osa etendas, on ag-

1) See 3. a. tagasi ettekantud referaat ei oma praegu küll enam ettekandmise aja aktuaalsust, kuid linaküsimus on nüüd lootustäratavamalt päevakorrade kerkinud ning esitatud ettepanekute teostamiseks hoopis rohkem võimalusi avanenud. Kuigi olukorrad vahepääl üksikasjus muutunud, avaldame selle kõne muutumatult kui omaette terviku. Lähemal ajal jõuab 1923. a. agronoomide-päeva referaatide trükkimises järg ka autori töö kätte eesti lina ajaloo kohta. Mõned kõnesolevas ettekandes puudutatud andmed leiavad sääl laialdasema käsitluse.

ronoomilises tegevuses seni pidanud leppima kõige kõrvalisema osaga. Ja kui mitte-eritundja peab linaküsimuse siin kõnele võtma, vaatekohast, millest see meid huvitama peaks, siis sünnib see lootuses, et ka Sordiparanduse Selts omalt poolt midagi ära teha võib praeguse ebaloomuliku olukorra kõrvaldamiseks.

*

Ainsaks lähtekohaks põllumajandusliku produktsiooni korraldamises võib meil olla otstarbekohasuse põhimõte, — asjaarmastus võib osa etendada ainult üksiku isiku juures. Otstarbekohasuse küsimus on meil väikeses riigis muidugi ainult tasuvuse-küsimus. Peame produtseerima seda, mida nõuab turg ja mis meil korda läheb. Tasuvuseküsimus, iseäranis praegusel ajal ja eriti veel lina juures, ei lase end arvelise kalkulatsiooni najal lahendada. Seesugune kalkulatsioon on maksev ainult tänase päeva kohta. Nii kõikuvad on praegu arvud. Kuid üldised sihtjooned, mis siin ilmsiks tulevad, peaksid asja otsustamiseks küllalt selged olema.

Linahindade kõikumine ilmaturul on näidanud, et selle kauba nõudmine ja pakkumine mitte ühtlane ei ole. Viiks meid meie piiratud kõneainest liig palju kõrvale, kui hakkaksime eritlema linahindade äärmise kõikumise põhjusi viimase kahe aasta jooksul. Asjatundlikult on seda küsimust Saksa lina-ajakirjanduses valgustanud silmapaistev linatehnoloog Dr. Schneider, näidates, et 1920-da aasta linakriisi põhjuseks oli Lääne-Euroopa korraldamata majanduselu. Sellest kriisist jäi hoopis puutumata Saksamaa, kus lina asi riigi poolt korraldatud täie kavakindlusega. — Et linahinnad, hoolimata langemisest viimastel päevadel, läinud suvest saadik tõusmise tendentsi on osutanud, see on meile muidugi tähtis. Kuid veel tähtsam on viimaste aastate jooksul tekkinud olukord lina tootmises ja linasaaduste nõudmises. Üldise kehvenemise tagajärjel on ju vähenenud linaseriide tarvitamine, kuid vaevalt küll sel määral, milles on langenud tooreskiu produtseerimine. Kogu Euroopa vabrikute linatarvidusest täitis Venemaa enne sõda $\frac{4}{5}$. See päähankija kadus ühevahe ilmaturul täitsa ja hoolimata kõigist lubadustest — ei suuda ta praegu anda $\frac{1}{20}$ -gi osa ennesõjaaegsest määrast. Läinud aastal võisime Vene lehtedest lugeda, kuid tähtsamais linakasvatuse-kubernangudes sevkomid olid oma programmideski sunnitud lina külvipinda vähendama, peaaesjaliselt kartuli kasuks. Ja ka sellepärast, et seeme lihtsalt söödud oli. Ei näi küll põhjust olevat Vene linapinna tunduvaks kasvamiseks lähemal aastail.

Vene väljalangemise tõttu hakati lääne riikides, nagu ka teistes maailmaosades, energiliselt edendada linakasvatust. Kuid kui Lääne-Euroopa kõige suurema linapinnaga maa — Saksa riik — oma linapinna eesti maa-ala ennesõjaaegse linapinna suuruseni laiendas, siis oli see ka tema äärmine saavutus. Linapinna laiendamine lirimaal, Prantsusmaal ja mujal sai küll ka tähelepandavaks nähtuseks, kuid nende maade mõnekümnetuhandetiinulised linapinnad kaaluvad vähe endise Venemaa miljoni tiinu kõrval. Linakasvatuse katsed asumaades on aga katseteks jäänudki.

Puuvilla ja dshuuti toodangu suurenemisest hoolimata sai kiuainete puudus maailmaturul tunduvaks juba enne maailmasõda ja linakasvatuse laiendamise tarviduseks oli siis juba märke (Bruck: Juteersatz, 1914). Saksamaa hakkaski laiendama. — Kuigi lõuend kallim puuvillariidest, jääb linale kindel minek ka pääle sõja; see minek on rahujalale asumisel ala kasvamas. — Nii ei ole enne Venemaa majanduselu täielikku jalulesaamist lina ületoodanguks kartust — kõigi praegu ilmsikstulevate märkide järele. Lina, olgugi kõikivate hindadega, saab olema nõutav maailmaturu kaup. Rahvusvahelise turu varustajateks selle kauba poolest jäävad aga need maad, kel on selleks kohased looduslikud ning majanduslikud eeldused. Need eeldused, millel lähemalt peatume, on aga ühed kohasematest Läänemere riikides, kelle hulgas ka Eesti. Eestis ja naaberriigis Lätis on aga linakasvatusel kahekülgne tähtsus. Tuttavam kui liivimaa linakiud on maailmaturul kord olnud liivimaa lina külviseeme. See kuulsus ulatab tagasi 18-sse aastasajasse, ning on kestnud kogu 19-da aastasaja, tumenema hakates alles viimasel paaril aastakümnel.

Jälgides linakasvatuse ajalugu Lääne-Euroopa maades, leiame oma üllatuseks, et nende maade linakasvatus põhjeneb kõige suuremal määral Eesti ja Läti maa-alalt sisseveetud külviseemnel. Juba 18. a. s. keskpaiku peetakse Kesk-Euroopa linakasvatatajate poolt Riia ja Pärnu seemet kõige paremaks; läinud aastasaja I. poolel võidab see seeme tähtsuse ka liri ja Inglise turul. Kolmekümnendate aastate kirjandusest leiame avaldusi, et Lääne-Euroopa linakasvatatajad on sunnitud põhjapoolset külviseemet tarvitama kiu-lina mandumise (kidumise) tõttu kestval edasikasvatamisel säälses oludes. Pariisi maailmanäitusel 1867 a. väljapandud katsetulemuste põhjal asetatakse esimesele kohale „Pärnu lina“ ja 1873 a. linakongressil nimetatakse Pärnu ja Riia linaseeme ilmakuulsaks (Balt. Wochenschrift 1868 ja 1874).

30 aastat tagasi kirjutas praegugi veel tähelepanitava põllutaimedekasvatamise õpetuse autor prof. Blomeyer, kes oli ise ka tegelik linakasvataja: „Paremateks teisenditeks on Läänemere maakondade lina, Riia ja Pärnu lina, ja Hollandi Zeelandi lina. . . Ida- ja Kesk-Saksamaa jaoks tuleb arvesse ainult nimetatud vene linaseeme. Üldiselt eelistataksegi nii Ida- kui Kesk-Saksamaal seda vene seemet, ja ka Läänes teeb ta zeelandi linale kõvat konkurentsi“. (Blomeyerile ei ole nähtavasti teada, et n. n. zeelandi seeme on harilikult Tallinna seemne teine ja kolmas edasipaljundus — (v. Viini kongressi protokollid). — Aasta hiljem ilmunud seemnetundmise raamatus kirjutab tuttav Settegast: „Saksamaa linakasvatus toetub pea täielikult väljamaa seemnekasvatusele, ja nimelt võistleb sel alal balti seeme, Riia, Pärnust, Vindavist, — niinimetatud „tonnilina“, hollandi Zeelandi külviseemnega. Vene seeme on end Ida- ja Kesk-Saksamaal kindlustanud ilma erandita ja võtab ka Lääne-Saksamaal hollandi seemne käest külvipinda ära.“

Omal ajal kaunis laialdane Austria linakasvatus baseerus pääasjaliselt Pärnu seemnel. Seda seisukorda kirjeldab a. 1898 A. Herzog (Der Leinsame): „Mis puutub seemnesortidesse, siis nimetatakse harilikult 4 päärühma:

Pihkva, Tallinna, Pärnu, Riia. . . Mida neist markedest Austria tarvitajad pääsajaliselt nõuavad, on Pärnu kroonkülvisseeme kui kõige parem ja Riia seeme kui madalam sort. Katsejaama järelkatsumised on aga näidanud, et Riia seemne nime all käivas kaubas sagedasti leiduvad linasiidi sisaldava stepiseemne lisandused, ja nii on Keskvahetalituskoht juba kolm aastat Riia marke muretsemise kõrva heitnud ja seitsaadik piirdunud kõige parema, Austria oludes soovitatava markega: Pärnu kroonkülvisseeme tonnidesse pakitult.“

Hilisemast ajast tõendab tuttav Hollandi ja Belgia linakasvatuse tundja Frost (1909) nende maade kohta, et paremad lina kasvatatakse sääli meid maa seemnest.

Blomeyer oli arvamisel, et Läänes iga 3-me aasta tagant balti originaalseemet külma peab. Saksamaal, suures vabastumise tuhinas välismaadest, on viimasel ajal küll tõendama hakatud, et meie seemne edasipaljundus annab sama kõrge saagi kui originaalseemegi. Kuid Saksa Põllumajandus-Seltsi (DLG) poolt K u h n e r t i juhatusel 1905—1913 a. korraldatud ühiskatsed Pärnu ja Riia originaalseemnega andsid küll parema otsuse järelepaljunduste kohta, kuid siiski algas 8-dast aastast päälle silmnähtav mandumine (kidumine), edasipaljundus andis nii väärtuse kui hulga poolest tunduvalt halvema saagi. Hollandi provintsi Groningen, kus seni ainult siniõielist lina kasvatati, oli sõja-aastatel sunnitud valgeõielisele üle minema, sest siniõielise originaalseemet polnud saada, edasipaljundus aga mandumisele viis, nagu seda tõendab ka kaaluvam autoriteet prof. T a m m e s (Mitt. d. Forschungs-Inst. Sorau. 1920).

Meie praeguses linaseemnekaubanduses ei näi aga kõik korras olevat. Meie ärid kaebavad linaseemne turu puuduse üle, kuid samal ajal näitavad linaajakirjad, et Lääne-Euroopa linakasvatajad riigid meie linast väga huvitatud on, eriti Tšehho-Slovakkia, Austria, Hollandi. Tšehho-Slovakkias oli sündmuseks, kui korda läks partii Pärnu kroonseemet osta. Hoolimata Saksamaa püüetest kõigile oma toodetele eesõigus anda, tunnustab praegugi „Ill. Landw. Zeitung“ lina- ja kanepinumbris direktor K ö s t e r, et Lääne-Saksamaal „vene“ — klanibrites „Riia“ — lina külvisseemnele saksa oma ees eesõigus antakse. Balti lina hääd omadused minna edasipaljundamisel kaduma.

On näha, et Läänes küll õiget ettekujutust pole, kust see Pärnu ja Riia lina tuleb, sest räägitakse sellest harilikult ikka veel kui vene linast. Kuid läinud aastal raporteerib hollandi konsul Kovnos siiski, et kõrge väärtusega linaseeme, mida varemalt Venemaalt välja veeti, n. n. kroonseeme, Pärnu ümbrusest tuleb. Pärnu ja ümbruskond kuuluda praegu Eesti vabariigile. Selle teate toob eriaartiklis ära ka Saksa suurem linaajakiri „Der Deutsche Leinenindustrielle“, kuigi ise ka edaspidi balti linast kui vene linast kõneleb. Tuleb järeldada, et me oma väärtuslikuma kauba tutvustamiseks iseseisvuse ajal veel midagi pole suutnud ära teha.

Esitasime mitmed autoriteetlikud otsused meie lina külviseemne väärtuse kohta. On tähtis teada, millest tuleb see väärtus. Seda on selgitanud seni ainsateks jäänud balti lina uurijad — omaaegne Riia politehnikumi professor Fr. Schindler ja sama politehnikumi dotsent Fr. Ferle, kes pääasjaliselt küll esimesele toetub. Schindleri peetakse selle ala esimeseks autoriteediks ka seesuguste praegusaja suuruste poolt nagu prof. Herzog Saksas ja prof. Tammes Hollandis; tema uurimused on haruldaselt huvitavad, nii et üleliigne ei võiks olla neil pikemalt peatuda, seda enam, et nad meil seni hoopis tundmatuks on jäänud.

Esitan kõige päält mõned Schindleri seisukohad sõnasõnalises tõlkes (Thiels Lndw. Jahrbücher 1899):

„Tuttavasti on Saksamaal korduvalt katseid tehtud tarvilikku külviseemet omalt maalt saada, kuid alati ilma tagajärjeta. Alati on osutunud, et kodumaaline seeme mitmeaastasest järempaljundusest annab haralise, lühikese ja jämedakiulise taime, mis sisseveetud vene linaga võistelda ei saa. Selle tõttu on igal pool, kus seesugused katsed ette võeti, vana pruugi juure tagasi pööratud ja tellitakse vene originaalseemet, mida 2—4 aastat edasi paljundatakse, et siis jälle originaalseemne järele haarata. Meil on põhjust arvata, et Saksamaa linakasvatus ka tulevikus vene originaalseemet tarvitama peab, kui sordiparandusel korda ei lähe kestvalt-väärtuslikku produkti omal maal välja arendada. Nii palju kui minu asjatundmine ulatab, peaks seesugune lootus osutama petlikuna, sest vene seemne paremused lääne-euroopa seemne ees põhjenevad tema kodumaa kliimal, mis kiutaimet arenemist iseäralisel viisil soodustab. Teiselt poolt pean ma tõenäoliseks, et kliimavaheetus iseenesest, lina üleviimisel põhjast lõuna ehk edelasse, kasulikku mõju avaldab lina kiusunnitamisele,¹⁾ kuid siiski ainult nii kaua, kuni akklimatiseerumine veel lõppenud pole. On taim juba kohanenud, mis näib toime tulevat väheste aastate kestes, siis lähevad tema paremused kaduma: ta omandab aegapidi seemnelina iseloomu ja selle tõttu tuleb jällegi vene külviseemne poole pöörata.“ Olgu siinkohal vahele tähendatud, et Schindleri väide näib praegu tõestust leidvat järempaljunduste massilises degenereerumises Saksamaal. Alles möödaläinud aastal kõneles Sorau uurimisinstituudi juhataja prof. T o b l e r Saksa Põllumajandus-Seltsi koosolekul: „Just viimastel aastatel on Saksamaal kiulinad turule tulnud, mis oma välises ilmutuses täiesti vastava tüübi alal olid hoidnud, varre sisemises ehituses aga õilina iseloomu omasid“ (Jhrb. d. DLG 1922).

Schindler konstateerib, et vene seemnest hinnatakse kõige kõrgemalt Liivimaa seemet, mida Pärnust välja veetakse. Selle tõttu võtab ta erilise uurimise alla Liivimaa kliima iseärasused, püüdes ära määrata selle lina-kliima tõelise iseloomu.

Tüübilise linakliima leiab Sch. olevat Aunuse kubermangus, kus aga seeme ei valmi; vene tähtsamast linakasvatuse raionis — Loode-Venemaal — aga Liivimaa kliima. Loode-Venemaal, kuhu kuulusid pääle Liivi-, Kura- ja Eestimaa ku-

1) Seda väidet tõendavad ka inglaste katsed sõja ajal ja pääle sõda. J. M.

bermangu veel Ingerimaa (Pet. kub.), Pihkva, Viitebski ja Kovno kub., on linakasvatus keskendunud pääasjalikult Liivi ja Pihkva kub., kus 13% külvipinnast lina all, maksimum, mis endises Venes üldse saavutatud. Geograafilise seisukoha tõttu ei ole selle maa kliima ei mandri-ega merekliima, s. t. ta esitab n. n. segatud tüübi. Liivi- ja Kuramaal annab merelähesus end suuresti tunda aasta- ja talvetemperatuuri tõstmise näol, nagu ka suve jahutamises. Liivimaa on päale mere piiratud veel suure Peipsi järvega. Võrumaal, mis oma linade poolest kuulub, on küngaste vahel rohkesti väikeseid järvekesi ja soid, mis kõik kliima päale mõju avaldavad. — Viitebski ja Pihkva kubermangus, mis asuvad Liivimaa idapiiril, etendab linakasvatus ka suurt osa; Pihkva kubermangus produtseeriti linakiudu rohkem kui kusagil mujal, ja ka linaseemne väljavedu Riia kaudu Belgiasse, Hollandisse ja Põhja-Prantsusmaale oli kaunis suur. Nende kubermangude kliimal on palju ühist Liivimaa kliimaga, kuid merest kaugemalseismise tõttu on nende kliima palju kontinentaalsem, talved on karmimad ja suved kuumemad.

Üksikasjalisele vaatlusele võtab Sch. Liivimaa kliima selle maa eriosades, näidates, et see kliima võrdlemisi ühtlane on. Iseäralik ainult, et kõige kiurikkamat lina kasvatav Viljandimaa on kõige vihmavaesem, nii aasta- kui suvekeskmises. Kuid kuul, mis on linataime kasvuks kõige otsustavam, nimelt juulis, sajab säääl rohkem kui lääne ja ida pool. Kõige vihmarikkam on juuli Rápina ümbruses, ja nähtavasti on sellest ka Rápina lina pikkus. — Ehk Liivimaa sademete hulk küll väiksem kui Lääne-Euroopa oma, peab maa siin niiskust palju kauemini kinni. Päälegi ei ole nii tähtis sademete hulk aasta kohta, kui nende ärajaotus taimede kasvuajal.

Mis temperatuurisse puutub, siis on varakevad Liivimaal külmem kui lääneriikides, kuid mai soojus on Viljandis juba sama kõrge kui tähtsamates Kesk- ja Lääne-Euroopa linaraioonides.

Seesuguses kliimas on lina kasvamise järgmine: lina külv langeb algava veeauramise ja kiire soojusetõusu ajajärku, mille tõttu, tarvilise talveniiskuse olemasolemisel, kiire kasvamise võimalikuks saab. Kuid juba õitseaeg, millal lina veel pikkusesse kasvamises, toob muutliku ilma: udused, niisked vahelduvad soojade, selgetega ja müristamisvihm lõunast on sagedane nähtus. Kuid just sellele vihma, äikese ja päikesepaiste vaheldumisele annavad vilunud linakasvatajad suure tähtsuse. Nähtavasti on ka pikkadel päevadel ja tugeval pilvitusel lina kasvuajal soodne mõju kiuloomisele. — Kuna Lääne-Euroopas lina valmimine kõige kõrgema suvetemperatuuri ajajärku satub, on Liivimaal temperatuur linakakumise ajaks juba alanenud, mis ühenduses sagedate vihmadega tingib halva ja mittetäieliku seemne arenemise. Selle tõttu ei võida liivimaa seeme oma väljanägemisega igatahes mitte. Et seemned täiesti valminud ei ole, siis on nad roheline otsaga ja idanemisvõimetute terade % on kaunis suur. Teiselt poolt on sellest võrdlemisi varasest ärakakumisest liivi lina peensus ja nõtkus.

Neid eeldusi arvesse võttes korraldas Schindler nimetatud maa-alade linasortide (Sch. nimetab „sortideks“) võrdluskatsed. Katsed kestsid üksi-

te kusortide juures 3—7 aastat ja näitasid, missugune tähtsus on Liivimaa linakliimal. — Sortide kiurikkuse kohta tähendab Sch. kokkuvõttes: „Me konstateerime tähtsist asjaolu, et liivimaa sordid, nii keskmiselt kui igäüks omaette, hästi kiurikkamad on kui kuramaa sordid, ja et need viimased omalt poolt viitebski ja pihkva lina üle löövad; me konstateerime edasi, et liivimaa sortide seas viljandi lina kõige kiurikkam oli. Me oleme seega kokkukõlas tegeliku elu otsusega, mis sellele sordile eesõiguse annab kõigi loode-venemaa sortide seas“.

Nende sortide iseloomu kohta tuleb Sch. otsusele, et nad enesest mitte seisukoha-muudendeid ei kujuta, vaid et neid kui tõugusid tuleb vaadelda, ja nimelt kui maatõugusid, mis on kauakestnud, peamiselt ebateadliku sordivaliku produktid. Nende asukoha füüsilised tingimused on nende iseloomule oma pitsati vajutanud, teiste sõnadega, nad on end nende tingimustega täielisse kokkukõlla seadnud ehk neile kohanenud.

See kõlavat paradoksina, kuid olevat siiski täielikult õige, et liivimaa lina kui kiutaimede üleolek naabersortidest põhjeneb liivimaa kliima suhtelisel ebasoodsusel. Liivimaa suvi ei ole ei nii soe ega nii ühtlane kui lõunapoolsemal Kuramaal ehk idapoolsetel ja merest kaugemal asuvatel Pihkval ja Viitebskil, kus kliima kontinentaalne iseloom selgelt maksvusele tuleb. Liivimaa suvi ei ole ainult jahedam, vaid ka vihmase, uduse, kui nimetatud naabermaades, ja see just on, mis kiu väärtust ja rohkust tõstab, kuna ta lüüakse kasvu vähe edendab.

See tähendab, Sch. leiab, et need meie kliima omadused, mis teistele põllutaimedele kahjulikud, näiteks kõrviljal terade arenemist ja suhkrupeedil suhkrukogumist takistavad, kiulinale just kasuks tulevad.

Anname veel sõna prof. Schindlerile enesele, kes lõpuks tähendab:

„Täie õigusega hinnatakse asjatundjate poolt kõrgelt Pärnus laevadele laaditavat, peamiselt Viljandi ja naabruses asuvast Volmari kreisist pärit olevat Pärnu lina ja oleks väga soovitatav, et Saksamaa linakasvatajad seda asjaolu paremini hindaks kui seni. Sinna juure tuleb veel midagi. Ka linakasvatusele tuleb tähelepanu pöörata sordipuhtusele, kuna ainult selle eelduse juures võimalik on ühtlasi taimi ja seega ka ühtlast kiudu saada. Ei ole kaheldav, et Pärnu lina sellele nõudele paremini vastab kui ükski teine vene linaseemnekaup, sest et tema produtseerimispiirkond on koondunud võrdlemisi kitsale, piiratule maa-alale, ja seega segunemised teiste sortidega toime tulnud ei ole“.

Nii näeme, et päale kiu just meie lina seemnel oma eriline väärtus ja ka sellele vastav kuulsus on olemas. Oleks otse mõistmatu kõrvale jätta põllutaim, mis meie maa kehva loodusega mitte ainult hädapärast ei lepi, vaid selle soodsagi leiab olevat oma kõrgemate omaduste väljaarendamiseks.

Meie lina külviseemne väärtuse seisukohalt ei ole ka linakasvatuse edenemine Lääne-Euroopas meile veel väga hädadohtlik. Nagu nägime, on mõnedes linakasvatust laiendavates maades asja edu tunduvalt rippuv külviseemne saamise võimalustest Eestist ja Lätist. See asjaolu võib just Eesti riikliku iseseisvusega suurema tähtsuse saada kui varem. Pärnu linaseemne

hää kuulsus oli ühenduses tema sordipuhtusega, — sel ajal, kui Pärnust väljaveetav seeme ainult kitsalt maa-alalt pärit oli, — ja see kuulsus oli kitsarööpalise juureveoraudtee ehitamisest saadik langemas vene seemnega võltsimise tõttu. Meie maa eraldumise järele Vene riigist võidab Pärnu linaseeme loomulikult jälle oma endise kuulsuse. Kuid et ta selle kuulsuse võiks tagasi võita, seks peame ka ise midagi ära tegema. Esimene asi oleks selle seemnematerjali endisele puhtusele viimine. Omaaegsetes Herzogi uurimustes Trautenaus (avald. 1898) oli Pärnu külvisemne esimeses reas nii oma puhtuse kui külviväärtuse poolest, nüüd aga sagedasti alla iga arvustust. Pildi selle linaseemne praegusest seisukorrast andsid Riigi Seemnekontrolljaama väljapanekud hiljutisel seemnevilja-näitusel. Lina külvisemne parem puhastus ja sortimine, olgu koduste abinõudega ehk masina- ja linaühisuste kaudu, nagu ka umbrohtude vastu võitlemine põllul — on praegu esimeseks tingimuseks parema külvisemne saavutamisel nii oma tarvidusteks kui ka väljaveoks.

Oma kauba parandamisega ühel ajal tuleb ka otsekohe asuda selle kauba tutvustamisele. Kõige päält oleks küll vaja Lääne-Euroopa linaintressentidele selgeks teha, kust riigist seda omal ajal kuulist „Pärnu seemet“ nüüd saada võib — ja kas teda üldse saada on. Praeguse viivitusega võime loodetavad turud pikemaks ajaks kaotada, päälegi laseme õnneliku aja mööda minna. Venelased ongi meist hoolsamad, ja kuigi neil praegu veel omalegi külvisemnet vaja, hakkavad nad juba nüüd tuleviku vastu valmistama. Kõik see, mis siin meie seemne kasuks ette toodud, kantakse lihtsalt vene seemne arvele. Nii kirjutab läinud aastal (1921) Moskva linakatsejaama juhataja prof. Shulov: „On vaja ära märkida veel üks tähtis joon meie linakasvatuses. Ta annab kõige parema külvisemne, ilma milleta ei saa läbi Lääne-Euroopa, kaasa arvates ka mereäärsed maad, nagu Belgia ja Hollandi... Mitte üheski lääneriigis ei saa linakasvatus põhjeneda omal külvisemnel, sest kõik seesugused katsed on viinud kiulina mandumisele. Kõik nad on sunnitud vähemalt iga kolme külvi tagant kasvatama lina vene seemnest, millel selle tõttu on olnud alati kindel nõudmine Lääne-Euroopas“.. Vene firma on tuntud, meid ei tunta — olgu kaup kui tahte hää. Kuid Venel praegu seda kaupa ei ole, ja vaevalt leiame tulevikus nii hää võimaluse oma firma tutvustamiseks kui praegu. Tuleb seepärast tõsiselt kaalunisele võtta, kas on linaseemne väljavedu Venemaale ajutises saagiõhinas mõistlikum tegu kui korralikkude kaubandusliste suhete uuesti-sõlmimine meie alaliste kaubatarvitajatega. On küsitav, kas on meil mõtet Venemaa linakasvatuse jaluleseadmiseks kaasa aidata.

Et me praegu oma külvisemne lääne asemel idasse saadame, selleks on veel üks eriline põhjus. Saksamaa laiendab oma linakasvatust ja tarvitseb seks külvisemnet, kuid nõuab sellelt seemnelt nii kõrget 1000 tera kaalu (4,5 g.), missugust meie seeme mitte iga aasta kätte ei saa. 4,5 g. nõudmisest peab kinni suurem jagu autoriteete: Kleberger, Schürhoff, Kuhnert, Counciler, — ja Dr. Burmester avaldab koguni: „Palju vähema tähtsusega kui külvisemne raskus, näib olevat tema päritolu“

(D. Faserstoffe u. Spinnpfl. 1920. — nr. 20). Herzog sai omal ajal (avald. 1898.) Pärnu lina 1000 tera kaalu 4,6 g, kuid Berliini seemnekontrolljaam uuema aja (avald. 1919) kohta ainult 4,137 g, kuna Fr. Ferle kokkuvõttes (1907) tähtsamate seemneuurijate andmetest see arv kõigub 4,133—4,6 g. — Nähtavasti, kui tahame Saksamaal turgu võita, peame kergema seemne välja sortima. Kuid me peaks ka oma kaubatarvitajatele tuttavaks tegema tõsiasja, mille avaldas Schindler juba 30. a. tagasi (1894): „Me peame oma nõudmisi liivi, nagu üldse läänemerekubernangude seemne täiuse ning idanemisvõime kohta mõistliku arvuni piirama ja alati silmas pidama, et taim, mis kõlblikku kiudu. ühtlasi aga ka seemet peab produtseerima, viimast mitte kõrgemas kvaliteedis välja arendada ei suuda, kuna mõlemad produktioonisihid oma äärmustes ühendatavad pole. Oleks vaja välismaa linakasvatajatele selgeks teha, et venemaa külviseme, mis värvi, läike ja täisterasuse nagu ka idanemisvõime poolest teooria nõuetele kõige täiuslikumalt vastab, juba algusest päale kahtlust peab tekitama, et ta täielikult ehk osalt stepi-piirkonnast pärit on“.

Kõige paremini võiksime oma lina tutvustada võrdluskatsete kaudu. Praegu on käimas sordivõrdluskatsed mitmes lääne-euroopa katseasutuses. Võistlemas on vene lina, kuid puudub meie oma. Oma algupärast, vene seemnega väheseGUNENUD linasorti peaks meil ikkagi veel leiduma. Saadame selle proovid^o väljamaa katseasutustele. Ja alustame ka ise oma lina uurimist, Schindleri töö jätkamist — kõigepäält oma eri provenientside tundmaõppimisega. Sellele järgneks muidugi meie paremate provenientside tutvustamine Lääne-Euroopale ja kodus sordiparanduse-töö nende paremate provenientside kallal. See töö ongi meil juba alustatud, nimelt Dr. E i s e n s c h m i d t i poolt ja tema materjal on praegu hra Pilli käes Jõgeval edasiarendamisel. Kuid tööd tuleks teha hoopis laialdasemas ulatuses. Linaga töötamine on keeruline ja õige spetsiaalne asi, nõuab uurimismeetode, mis teiste taimede uurimisest täiesti erinevad, ja abinõusid, mille muretsemiseks erilisi ressursse vaja. Eesti lina on küll seda väärt, et üks töötaja kogu oma tööjõu sellele pühendaks. On ise küsimus, kas maksaks Sordiparanduse-Seltsil linaosakond ellu kutsuda, varemalt programmis olnud aiaviljaosakonna asemel, ehk see uue linakasvatuse edendamise korralduse hooleks anda. Seesuguse korralduse loomise võiksime küll tänasel koosolekul harutusele võtta. Igatahes peaks Sordiparanduse-Seltsi linaosakonnal (kas Jõgeval või mujal) ehk vastaval lina-katsejaamal ülesandeks olema kõigi linakultuuri küsimuste lahendamine.

Ühes küsimuste katselise lahendamisega ja uurimisega peaks hoopis laiemal määral kui seni tehtama ka instrktorilist tööd. Kuid juba enne kui meil saavad olema vastavalt ettevalmistatud nõuandjad ja eritundjad, tuleks asuda korralduse loomisele, kes juhiks kogu meie linakasvatuse edendamist.

Ettepanekud.

Eesti linakasvatuse edendamiseks, ühtlasi eesti lina külvisemne väär-tuse tõstmiseks on vaja:

1. Ellu kutsuda linakasvatuse edendamise selts ehk linatoimkond Eesti Sordiparanduse Seltsi juures.

2. Käima panna linakasvatuse katsejaam ehk asutada vastav osakond mõne olemasoleva katseasutuse juure.

3. Tõsta eesti linaseemne külviväärtust parema puhastamise teel, muretsedes masinate üürijaamadesse linaseemne puhastamiseks vastavad triöörid ja vurrid ehk asutades erilised linaseemne-puhastuse jaamad.

4. Sammuks astuda eesti linaseemne tutvustamiseks Lääne-Euroopas — seemneproovide saatmise teel katsejaamadesse ja selgitavate kirjutuste avaldamisega, ära näidates eesti lina ja linaseemne väärtuse, muu seas tähelepanu juhtides ka siidist puhasolekule ja sordipuhtusele, kõige päält aga selgeks teha vene ja balti lina vahe.

5. Korraldada seemneväljavedu sinna, kus suurem tulevik: Tsehho-Slovakkiasse, Austriasse, Saksamaale, Hollandisse.

6. Edendada linakasvatust vastava instrktorilise tegevuse kaudu.

B
233

i219C 163